

Nove izjemne možnosti človeštva

VOJAN RUS

Najprej bi rad spregovoril o pobudah za nastanek te knjige.

Moje osebno doživetje osvobodilnega boja 1941-1945 je bilo zelo močno v smislu, da sem čutil silovito moralno rast Slovencev na vseh bojiščih, kjer sem se boril: od Ljubljane preko Primorske, Gorenjske, Koroške, Štajerske in do zaporov.

Morda vas bo nekoliko presenetilo, da v knjigi tako zelo poudarjam sorodnost med osvobodilnimi, krščanskimi in socialističnimi vrednotami in da so tako poudarjene vrednote Združenih narodov, ker se v javnosti sistematična propaganda že 25 let ihtavo zaganja, da bi očrnila moj 60-letni boj za demokracijo in humanost. Ta v moji knjigi močan poudarek sorodnosti osvobodilnih, krščanskih in vrednot OZN pa ni odraz mojega prilagajanja sedanjim političnim spremembam, do katerih je prišlo v Sloveniji okrog leta 1990; ni tisto kameleonsko prilagajanje, ki je zajelo številne slovenske ideologe. To je moje stališče vse od mladosti in je v javnosti zelo izrazito prisotno vse od leta 1980.

Tako sem že v knjigi Nadaljevanje naše poti, ki sem jo napisal že leta 1980, posebej poudarjal sorodnost teh vrednot, ker sem bil že koncem 70-ih let in za začetku 80-ih let močno prepričan, da prihajata v silovito negotovo obdobje vsa nekdanja Slovenija in Jugoslavija ter da se koti pri nas ogromna idejna zmeda. Čeprav sem zelo aktivno sodeloval v tistem velikem demokratičnem valu, ki je zrasel v Sloveniji med letom 1964 in 1975, čeprav sem tedaj nabral veliko političnih izkušenj in tudi precejšen političen kapital, se v 80-ih letih nisem odločil za strankarsko delo, ker sem menil, da bo nastala najbolj nevarna zmeda, če ne bodo razvidne skupne vrednote, na katerih bomo izvajali nujne reforme in nujne tranzicije. Še danes sem globoko prepričan: če bi zaživele pri nas po letu 1980, vsaj tako kot so že v Zahodni Evropi, skupne vrednote krščanskih demokratov, socialistov in liberalcev, če bi vsaj tako globoko prodrle v zavest in prakso Slovenije na začetku 80-ih let, bi bila slovenska tranzicija uspešnejša, ne bi bilo toliko nepotrebnih rušilnih sporov, ne bi bilo zelo velike izgube nacionalnih energij z raznimi ozkimi strankarskimi, ozkimi osebnimi in podobnimi pehanji in bi bilo danes naše celotno stanje veliko boljše.

Prav tako in v še večji meri me je priganjala, da obdelujem skupne vrednote, velika idejna zmeda, ki je bila tako izrazita od leta 1990 do danes v vsej Vzhodni Evropi, na Balkanu in pri nas. Iz te zmede nastajajo tudi ogromne deformacije v političnem, ekonomskem, moralnem in socialnem življenju. Ne bi želel, da bi o tej zmedi, ki je povsem očitna mnogim ljudem, obširno spregovoril slovenski javnosti, saj je le-tej povsem jasna precej nizka cena slovenske politike. Zato se mi je zdelo nesmiselno, da bi obširno razpredal o tej nizki ceni. Zdelo se mi je najbolj produktivno, če začnem glasno govoriti o tem, kje je najustreznejši izhod iz te zmede v Vzhodni in Srednji Evropi, na Balkanu in pri nas.

Ta glavni izhod sem videl prav v vrednotah, ki so v svetu že zelo zaživele, zlasti v Zahodni Evropi. Tam so postale v znatni meri del družbene zavesti, del družbene prakse. Pri vsem glasnem govorjenju slovenske politike, da gremo v Evropo, pa

vprašanje, katere so skupne evropske vrednote, sploh ni bilo jasno vsej slovenski politiki in so zato nastale izgube, o katerih sem govoril.

Nejasnost glede teh novih evropskih in svetovnih vrednot se je izrazito pokazala tudi ob proslavi petdesetletnice zmage nad fašizmom, ki je naravnost presenetljivo razkrila praznino svetovnega družboslovja in svetovne zgodovine. To družboslovje in ta zgodovina nista opazila, da se leta 1945 ni zgodila samo velika vojaška zmaga, ampak da so bile družbene posledice zmage antifašistične koalicije nekaj povsem svetovno zgodovinsko novega, da je s tem nastala povsem nova svetovnozgodovinska situacija.

Prav to spoznanje me je še posebej spodbudilo, da knjigo izdam.

Zdaj pa na kratko o vsebini knjige in o nekaterih njenih najosnovnejših tezah.

Prva in osnovna teza knjige, ki je po moje izrazito nova, je, da so družbene posledice zmage antifašizma nekaj izjemnega v vsej preverljivi in pisani svetovni zgodovini zadnjih sedem ali osem tisoč let.

Potem je verjetno nova teza, da so skupne vrednote OF, ki so bile zelo globoke in podobne sedanjim novim vrednotam, o katerih govori knjiga, da so se te skupne vrednote vseh skupin OF že zdavnaj pred letom 1941 močno uveljavile kot njihova skupna duhovna usmeritev.

Nova je tudi teza, da Masaryk predstavlja danes najbolj aktualnega misleca za današnje potrebe naprednega razvoja Srednje in Vzhodne Evrope in Balkana.

Ena od zanimivih družboslovnih in zgodovinskih tez je lahko, da je poraz češke pomladi leta 1968 bil najbolj temeljit in dokončni samomor stalinizma.

Morda bo zanimiva tudi teza, odkod izvira sedanja izrazita politična nemoč prav tistih intelektualcev, ki so spodbudili v Vzhodni in Srednji Evropi in na Balkanu sedanjo tranzicijo. Očiten je poraz glavnih vladajočih intelektualcev na teh področjih, ki se razočarano umikajo iz politike ali pa se v njej vtapljajo. V knjigi dokazujem, da je idejni vzrok tega poraza izrazito abstrakcionistični način mišljenja v filozofiji in v družboslovju; le-ta je bil izredno in ostro nasproten tisti metodologiji, ki jo zahteva dialektična filozofska antropologija. Samo ona dojema, da sta človek in njegova družba izrazito večplastno bitje, izrazito bitje nasprotij in nihanj in da zaradi tega moramo o družbenih zadevah misliti sintetično dialektično ter zavreči katastrofalne enostranske formule, kot so: že goli večstrankarski sistem bo prinesel popolno blagostanje, srečo in harmonijo; tržišče mora biti absolutno svobodno in bo samo s tem sijajno stekel gospodarski razvoj. Nič nimam proti večstrankarstvu niti proti tržišču, vendar je treba oboje analizirati večplastno. Popolno pomanjkanje te metodološke večplastnosti je, poleg etičnih vzrokov, glavni vzrok poraza vladajočih skupin inteligence v Vzhodni in Srednji Evropi, na Balkanu in drugod.

Še o glavni kvalitetni spremembi v svetovnem, mednarodnem in socialnem sistemu v drugi polovici 20. stoletja, ki je predvsem posledica zmage antifašizma. Lahko bi rekel, kot v knjigi, da je prvič v svetovni zgodovini nastala na ravni meddržavnih in socialnih odnosov rahla prevlada politike miru, politike pluralizma in realnega humanizma nad nasiljem in totalitarizmom. Vemo, da med številnimi družboslovci vlada pesimistična teza: 20. stoletje je stoletje totalitarizmov. Moja teza je precej drugačna ali celo nasprotna. Res so v 20. stoletju vladali največji totalitarizmi, vendar je še bolj značilno in celo zgodovinsko izjemno, da so doživeli tak poraz kot še nikoli v svetovni zgodovini. To oboje - silovit vzpon in še globlji padeč vseh totalitarizmov - je značilno za 20. stoletje. In zato so moji pogledi zgodovinsko utemeljeno nekoliko bolj optimistični, kot je pesimistična teza o popolni vladavini totalitarizmov. Začetni (ne pa edini) vzrok te velike svetovno zgodovinske spremembe je po moje zmaga antifašistične koalicije.

Katere so glavne sestavine te kvalitetne novosti v svetovni zgodovini?

Prva: v drugi polovici 20. stoletja (in zlasti do konca druge polovice 20. stoletja) so padli vsi glavni stebri totalitarizma in politike sile: padla sta nacizem in fašizem, padel je japonski militarizem, padel je stalinizem, padel je maoizem, padel je svetovni kolonialni sistem, padel je sistem blokov in padel je brežnjevizem.

Naslednja sestavina te velike svetovnozgodovinske spremembe: obe največji super sili in druge velike države v tem zgodovinskem trenutku nimajo več za glavni cilj staro desetstisočletno politiko sile, politiko teritorialnega osvajanja in državopolitičnega podrejanja drugih ljudstev. Oborožena sila in vojna nista več glavni sredstvi svetovne politike. To je po moje velika zgodovinska novost tega trenutka. Skoraj vsi narodi sveta, ki so bili še nedavno v veliki večini objekt kolonializma, polkolonializma ali stalinizma, so sedaj samostojni državni subjekti. Združeni narodi imajo 185 članov samostojnih držav, ki skoraj pokrivajo vse kontinente. Tu je razvidna prelomna razlika v primerjavi s prvo polovico 20. stoletja, v kateri so držali skoraj celotno Azijo in Afriko v kolonialni podrejenosti, južno in vzhodno Evropo in Latinsko Ameriko v polkolonialnem položaju, in tako naprej. OZN je res prva svetovna meddržavna organizacija in je velik napredek nasproti Društvu narodov, ki je bilo pravi nedonošenček in je pravzaprav zbiralo samo nekaj evropskih in latinskoameriških držav, cela Azija in Afrika pa nista bili zastopani, razen z nekaj izjemami.

Nadaljnja svetovnozgodovinska sprememba: Splošna deklaracija o človeških pravicah, ki je postala skupna filozofija Združenih narodov, vsebuje vrednote, ki ustrezajo vsem glavnim človeškim potrebam. Pri nas se pogosto govori o človeških pravicah. Pri tem pa ne vidijo, da vrednote OZN predstavljajo silovit napredek v primerjavi s tistimi človeškimi pravicami, ki so bile proglašene pred dvesto leti v znanih revolucijah. OZN poudarja kot svojo glavno vrednoto vsestranski razvoj človeške osebnosti, poudarja človeško pravico in vrednoto dela, česar prej ni bilo, poudarja pravico do socialnega varstva itn., itn. Vse to in podobno je zame preprosto lahko svetovni program vseh demokratičnih in humanih socialistov. Mi ne potrebujemo nobenega drugega programa, to je naš svetovni skupni program. In če dobro pogledamo, je ta program Združenih narodov - ali eksplicitno ali implicitno - sprejelo vse človeštvo. Nekatere države so ga izrecno sprejele in nobena država ni proti temu programu; velike religije so ga ali sprejele ali pa niso proti temu programu; enako velja za vse politične stranke in tako naprej. Torej je to res sprejeti svetovni in trajni program človeštva.

Še naslednja sprememba v svetovnem sistemu: v veliki večini dežel v svetu vlada politični pluralizem. Danes ni pravzaprav nobene velike države na svetu, ki bi imela kot sistem izrazit teroristični in militaristični totalitarizem. Res so še zelo močni različni monopoli v posameznih državah in res so še številni elementi avtoritarnosti. Vendar izrazitega ostrega in celovitega totalitarnega sistema ni nikjer, v večini dežel vlada politični pluralizem. Ne bom rekel, da je ta pluralizem zadostna demokracija, vendar je velik svetovnozgodovinski napredek, da ima velika večina človeštva vsaj pluralizem namesto monolitizma.

Iz tega, kar sem do sedaj v najosnovnejših potezah nakazal, bi sklenil: sodobni mednarodni in meddržavni ter socialni sistem je boljši od vseh prejšnjih političnih in medetniških sistemov, kot so bili na primer rimski imperij, turško carstvo, avstroogrsko cesarstvo, rusko carstvo, prvobitni kapitalizem, novoveški kolonializem, absolutne monarhije, fašizem, stalinizem in podobni sistemi.

Toda ta novi svetovni sistem, ki se šele poraja, je, kar moram posebej poudariti, veliko bolj labilen, veliko bolj negotov kot vsi prejšnji sistemi in se veliko lažje zruši kot prejšnji sistemi.

Po moje so vzroki za to naslednji: v sodobnem svetu se zaradi izredno hitrega razvoja industrije, tehnike in znanosti križajo zelo neuskkljeni ogromni veletoki raznih

gospodarskih in tehniških dobrin, vojaških in informacijskih sredstev. In ti gigantski veletoki neprestano ustvarjajo nove odnose in nove situacije. Zato je novi, še popolnoma začetni sistem zaradi velikanskih izbruhov človeške ustvarjalnosti, ne zaradi večje človeške pokvarjenosti, bolj negotov in nestabilen, kot so bili vsi prejšnji sistemi: rimsko cesarstvo, moderni 400-letni kolonializem itn. Vsi prejšnji sistemi so v glavnem sloneli na patriarhalni poljedelski proizvodnji, ki je bila več tisočletij popolnoma stabilna, saj je bila to proizvodnja na osnovi pluga, vlečne živine in (ali samo) motike - in ta proizvodnja se ni spreminjala in z njo družbeni odnosi skozi tisočletja. In naslednja razsežnost, zaradi katere je sodobni svet bolj labilen kot vsi dosedanja, je v tem, da imamo še vedno take kolosalne monopole v vseh velikih pa tudi manjših državah, kot jih ni bilo še nikoli prej, velikanske monopole vojaške in policijske sile, gospodarske in informativne sile.

Ti monopoli so se nekoliko pritajili, vendar niso še demontirani, niso še prišli pod demokratičen nadzor in se lahko vsak trenutek zopet iztrgajo in podivjajo. In zato še vedno lahko pride do tretje svetovne vojne, lahko oživlja neofašizem, kot to vidimo v Italiji, lahko se v določenem trenutku tudi nam dogodi, da določena sila zasede del našega teritorija v trenutku, ko bo svetovna politika nestabilna. Zato ne moremo imeti v sedanjih svetovnih sistem, ki je res boljši od vseh dosedanjih, ta trenutek nikakršnega slepega zaupanja. To pa zahteva še posebno intenzivno moralno politično in menedžersko delovanje vseh naprednih sil v velikih in v malih narodih po vsem svetu.

Lahko bi upodobili celotne svetovne razmere približno takole: človeštvo je prvič po 10.000 letih prilezlo s težavo v prvi gorski bivak miru in svobode; toda do prvega pravega vrha zgodovine, kjer bodo demontirani ali vsaj nadzirani veliki monopoli, je še zelo daleč; nad nami so še številni preteči plazovi, ki nas lahko vsak trenutek zopet pokopljejo in potisnejo celo pod izhodiščno točko.

Torej: človeštvo se nahaja na najbolj izrazitem svetovnozgodovinskem razpotju v vsej zgodovini. Prvič v dolgi zgodovini je res mogoče, da bi človeštvo živelo nekoliko boljše, da bi bil mir nekoliko močnejši nad vojno, normalno življenje nekoliko močnejše nad razdiralnostjo in destruktivnostjo. Toda ta možnost je izrazito začetna, samo nekoliko prevladuje v tem trenutku in ogromne neobrzdane sile vsak trenutek čakajo, da bi jo zrušile. Zato bi se res splačalo boriti z vsemi silami: za ohranitev novega trenutka. So realne možnosti, da bi bilo bolje, in te možnosti so ogrožene. Vladajoče skupine inteligence pa zaradi svojega abstrakcionizma, zaradi napačne filozofije in metodologije, ostajajo popolnoma nemočne v teh pretresljivih enkratnih svetovnih razmerah.

Nujno bi bilo reči tudi naslednje. V Evropi je prišlo do zelo pomembnih, skoraj najbolj pomembnih premikov. Namreč, v Evropi so bili najbolj zaostreni odnosi vse do druge polovice 20. stoletja. Tu sta nastali dve svetovni vojni, tu je bil izvor stalinizma, tu je bil izvor fašizma, tu je bil izvor kolonializma.

V Evropi pa so se tudi dogodile največje spremembe, ki se zlasti kažejo v novem odnosu med premaganci in zmagovalci. Med premaganci in zmagovalci je prišlo do sprave, ki je prinesla tako visoke kvalitete, kot še nikoli v zgodovini. Najpomembnejše v evropski spravi niso kakšne skupne deklaracije, niti ni glavna kakšna delitev interesnih sfer, kar je bila prejšnja politika, niti niso glavni nekdanji skupni evropski pohodi v osvajanje sveta. Glavno v zahodnoevropski spravi med poraženci, nevtralci in zmagovalci so višje, obenem pa zelo realne vrednote, vrednote, ki živijo v znatni meri v družbeni zavesti, še bolj pa je pomembno, da živijo v družbenem življenju ljudi. To je lahko najboljši model za slovensko spravo. Nikoli ni glavno vprašanje sprave, ali bodo politični vrhovi ene in druge strani natančno določili, kakšna je bila na milimeter krivica enih ali drugih v drugi svetovni vojni, ampak je glavni uspeh sprave to, da že zelo dolgo v Sloveniji vsi nevtralci, zmagovalci in poraženci živijo v istih vrednotah, kot so

npr. precejšen gospodarski napredek Slovenije, odprte meje, ki jih vsi uporabljamo, sistem socialnega varstva, ki ga vsi uporabljamo, sistem šolstva, ki ga vsi uporabljamo. S tem je že zdavnaj dosežena najbolj optimalna sprava v Sloveniji in v Evropi.

Te nove vrednote, ki v Evropi realno živijo, združujejo zmagovalce in premagance kot enake udeležence v bistveno višji kvaliteti življenja kot kdajkoli v evropski tritisočletni zgodovini. To je 50 let popolnega miru v Evropi, to je evropska socialna in pravna država, to je evropski ekonomski napredek, to je enakopravnost narodov pri nastajanju nove zahodne Evrope. Vsi vemo, da ni bilo nobenega bombardiranja Beograda ali podobnega v graditvi sedanje zahodne Evrope, če manjši narodi niso hoteli tja. Ko ni hotela Norveška, ni bilo nobenih sankcij; enako, ko ni hotela Danska. To novo nastajanje Evrope doslej ni vsebovalo res nobenega mednacionalnega in socialnega nasilja. Res so v zahodni Evropi določena nacionalna trenja, vendar so prav vsa podedovana iz prejšnjega razvoja v Franciji, na Irskem in podobno, ne pa iz sedanjih časov. Pomembna nova evropska vrednota je tudi zgodovinski kompromis med delom in kapitalom v tem smislu, da je bil zlasti po letu 1950 v Evropi (in delno tudi drugje v svetu) kapital pripravljen zaradi svojih lastnih dolgoročnih interesov razumno odstopati od znatnega dela svojega profita, kar je njegovo glavno bistvo. Znaten del profita zajema socialna država s progresivnimi in drugimi davki do 40 odstotkov in od tega se potem približno 20-30 odstotkov deli v socialno državo in podobne namene. Ta zgodovinski kompromis popravlja položaj nižjih slojev. Zato so v Evropi v še večji meri uresničene človekove pravice.

Seveda pa s tem niti najmanj ne zanikam vseh sedanjih evropskih problemov: razmeroma velika nezaposlenost, v Evropi in v svetu še ni zgrajena nova urbana kultura, vlada zelo vulgarno potrošništvo, realna je nevarnost, da pride do uničenja okolja v južni Evropi morda že v naslednjih sto letih in v Evropi je prisotna enaka labilnost sistema, kot je labilen ves novi svetovni sistem. Zato so potrebni izredni napor, da bi taka Evropa obstala. Vojska na Balkanu je pokazala, da tudi Evropa lahko pade hitro nazaj, saj so nekateri vplivni politiki v Evropi v času balkanske vojne že začeli zastopati tezo, da naj bi se priznala pravica agresorja na osvojitve. To pa je povratek na staro politiko sile, ki bi lahko spet zrušila svet in Evropo. Postopki nekaterih politikov proti Sloveniji, ki naj bi se kot prva majhna dežela odpovedala pravicam, da v Evropo vstopa po popolnoma enakih tirih kot vse druge dežele, so izrazito nevarni, ker oživljajo možnost ponovnega pritiska na majhne evropske države, možnost delitve sfer med velikimi evropskimi državami in podobno.

Lahko bi navajal še druge vzroke, ki so se združili v rezultat, da je nastala nova svetovna zgodovinska situacija, pri katerih pa vas ne bom zadrževal.

Zahvalil bi se razpravljalcem za objektivni in resen pristop k mojemu delu. Tu ni šlo za nikakršno površno hvalo ali površno kritiko. Kratka, vendar kvalitetna razprava je pokazala, kako ogromne praznine so zijale v svetovnem družboslovju in svetovni filozofiji, ker sta se družboslovje in filozofija v veliki meri fragmentizirala, ker sta bila v veliki meri samo abstrakcionistična in zato nesposobna zajeti te gigantske procese, o katerih je govoril tudi Osolnik, te zapletene svetovne vzročne povezave, ko prihajajo vrednote antifašizma do nas na zelo posredne načine, ko vrednote antifašizma dobivajo nove, zelo drugačne oblike in ko ne nosijo več na čelu rdeče zvezde, ampak se pojavljajo pod drugimi imeni, ali kot socialna država, ali kot svetovni mir, ali kot vsebinska demokracija. Ta posredna vzročna zveza od daljne zmage antifašizma, ta zapletena vzročna zveza velikih podzemnih tokov in velikih zgodovinskih ovinkov do sodobnih vrednot, ki pa ni prekinjena in ki res šele danes izrazito predstavlja nekaj oblikovano novega, ta vzročna zveza v svetovni zgodovini, filozofiji ter družboslovju sploh še ni obdelana. Res paradoksalno: tistega novega, ki se najbolj resnično dogaja in ki je naj-

bolj opazno in veliko - tega ne vidijo, ker ni sintetičnega makro pogleda, ker ni sintetičnega pogleda na velika dogajanja. Nič ni narobe, če sociologija in druge vede delajo drobne empirične raziskave, ki jih potrebujejo gospodarstveniki, politiki in drugi. To je potrebno. Napaka pa je, da je odsotna temeljita in uspešna znanstvena makro raziskava, ki bi odkrila, na kakšen način se zelo različni gospodarski in socialni tokovi, idejni in politični tokovi ter mednarodni tokovi med seboj prepletajo, na kakšen način se združujejo in na kakšen način ustvarjajo ti veliki tokovi nove svetovne rezultate, ki so že kar veličastni pred nami. Zaradi teh znanstvenih praznin sodobno človeštvo sploh nima zavesti o samem sebi.

Zanimivo pa je, da človeštvo nima zavesti o samem sebi danes, ko je stanje sorazmerno boljše kot kdajkoli v vsej zgodovini, čeprav že jutri lahko zopet nizko pademo. Niti te zavesti nimamo, da smo prvič v pisani zgodovini pred izjemno možnostjo, ki bo morda izbranjena in ki ni prav nič gotova, pa zato zahteva skrajno kvaliteten napor - pred možnostjo, da nastane boljše človeštvo. Nikakor ne bo to človeštvo brez notranjih nasprotij, brez nihanj, brez kriz, temveč samo človeštvo, v katerem bi se lahko začela postopna stoletna, dvestoletna demontaža ali vsaj pluralističen nadzor ogromnih nasilniških vojaških aparatov in ogromnih policijskih struktur v svetu - in tedaj ko bodo potrebni samo majhni vojaški in policijski odredi. Vsi ti, pa tudi ogromni gospodarski tajni potenciali naj pridejo pod nadzor ljudi; brez tega nadzora bo seveda svet še vedno ogrožen, tudi z možnostjo tretje svetovne vojne. Vsi mi se zavedamo, da v vsaki veliki državi na svetu obstajajo gigantski in nenadzorovani potenciali, ki lahko podivjajo. Nič čudnega ne bi bilo, če bi kdo začel čez nekaj desetletij s tretjo svetovno vojno. Vendar je danes izjemen realni trenutek, ko bi se lahko začela mednarodni demokratični nadzor širiti. S "socializmom" ne razumemo, da moramo poddržati vse majhne trgovnice ali ves privatni kapital, ampak gre za vprašanje: ali bomo v korist miru in eksistence človeštva ta realni nadzor, ki ga že imamo deloma v Združenih narodih in deloma v političnem pluralizmu, še naprej kvaliteto okrepili.

O tem res svetlem in skrajno napetem trenutku svetovne zgodovine svetovna znanost in filozofija skoraj nič ne vesta, ker se ukvarjata s popolnoma drugimi, drobnimi načini mišljenja, s takimi preprostimi formulami: če bomo imeli večstrankarski sistem, bo vse rešeno, rešeno bo vprašanje demokracije, gospodarskega razvoja, vprašanje svobode, nacionalno vprašanje in tako naprej. To pa je, kot je povedal tovariš Osolnik, velika naivnost, že če bežno pogledamo vso dosedanjo evropsko in svetovno zgodovino.

Danes je res veliki zgodovinski trenutek, o katerem bi se kazalo skrajno zavzeto razpravljati in ob katerem bi se lahko napredni intelektualci sveta zavzeto in kvaliteten angažirali. Vendar številni intelektualci ob tem zgodovinskem razpotju dremlejo, ker ga ne poznajo in ker se ne zavedajo, v čem je bistvo tega trenutka. Ne zanikam, da imamo ogromno število zelo sposobnih in koristnih intelektualcev, ki vedo veliko več kot jaz o raznih specialnih področjih, kot so na primer finance, šolstvo in zdravstvo, ki so družbeno pomembna, vendar so to strokovnjaki za posamezna področja. Ni pa sinteze, ni združenega pogleda na vse tokove in na bistvo zgodovinskega trenutka, ki lahko nastane samo s takšno sintezo.

Zahvaljujem se za udeležbo.

Lahko bi rekli, da nas je bilo malo, bili pa smo kvalitetni.